

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

לשכת רב הקמפוס

ד פ ש ב ו ע י

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מספר 342

פרשת בחקתי, תש"ס

הביטוי הארמי "אכל קורצא"

(הערה למאמרו של ד"ר רפאל פוזן על "לא תלך רכיל בעמין")

ד"ר פוזן דן במאמר הנ"ל בפירושו של רש"י לביטוי המקראי "הלך רכיל" ובתרגומו הארמי "אכל קורצא". המחבר מעמת פירוש זה עם פירושיהם של רמב"ן ורשב"ם, החולקים בחריפות על פירושו של רש"י ועל ההנחות הלשוניות שעליהן הוא מושתת. וכפי שהעיר "המגיה": "מדברי הכותב ניכר, שהוא מקבל את הסתייגותם של רמב"ן ורשב"ם מדבריו של רש"י". להלן ברצוני להוסיף על הערתו של "המגיה", ולהעמיד דברים על דיוקם.

אשר למילה "רכיל", דעת רש"י מצד אחד, ודעת רמב"ן ורשב"ם (וכן ראב"ע) מצד שני - שקולים. רש"י, כמו שלושת המפרשים החולקים עליו, רואה קשר אטימולוגי בין המילה "רוכל" (=סוחר) ובין המילה "רכיל". המחלוקת ביניהם היא, האם השורש רכ"ל שממנו נגזרות המלים האלה הוא חילופו של השורש רג"ל, או שמא אין כל קשר בין שני שורשים אלה. לדעת רש"י, רכ"ל הוא חילופו של רג"ל, ויש לפרש "רכיל" מלשון ריגול (הולך רכיל = מְרַגֵּל); ואילו לפי שלושת המפרשים החולקים על רש"י, רכ"ל הוא שורש בפני עצמו, שמשמעו "לסחור". נמצא ש"הולך רכיל" הוא בבחינת "רוכל", סוחר הקונה דבר רכילות מזה ומוכר לזה (זו גם דעת ראב"ע; ראה פירושו על ד"ה "רכיל").

עיון שטחי במילונים המקראיים ובפירושים החדשים מראה, כי אף לא אחד מהם שולל אפשרות של קשר אטימולוגי בין "רוכל" ובין רג"ל. מאנדלקרן, למשל, גורס כי "רוכל" ו"רכיל" נגזרים משורש אחד (רכ"ל), והוא "קרוב אל רג"ל";¹ כך סבור גם מילון BDB, המפרש רכ"ל: "כנראה לשוטט, מאחד לשני (למטרת מסחר או רכילות)", ואולי הוא קרוב לשורש רג"ל.² מילון KBL, לעומת זאת, מבדיל בין רכ"ל I, שמשמעו "לשוטט כסוחר", ושממנו נגזר "רוכל", ובין רכ"ל II, שממנו נגזרת מילת "רכיל", שמשמעה: לשון הרע. אולם גם מילון זה מעלה את האפשרות שהשורש רכ"ל I קשור לשורש רג"ל.³ כיוצא בזה מבחין מילון HAL (המהדורה המתקנת של המילון הנ"ל), בין רכ"ל I ורכ"ל II, אך מילון זה מתעלם לחלוטין מן הקשר האפשרי של כל אחד מן השורשים הללו לשורש

¹ ראה ש' מאנדלקרן, קונקורדנציה לתנ"ך, מהדורה שלישית, עמ' 1093.

² ראה Brown - Driver - Biggs, *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, עמ' 940.

³ ראה L. Koehler and W. Baumgartner, *Lexicon in Veteris Testamenti Libros*, עמ' 892. אבן-שושן, אינו מכריע בשאלה אם לפנינו שורש אחד או שני שורשים בעלי צליל שווה (ראה א' אבן-שושן, קונקורדנציה חדשה, עמ' 1077, ערך "רכיל").

רג"ל.⁴ קשה להכריע בין שתי התפיסות, אך הרוצה להביא ראיה לרש"י ולהולכים בעקבותיו, יוכל לצטט את הפסוק "לא רגל (=ריגל, נשא רכילות) על לשנו לא עשה לרעהו רעה" (תה' טו ג).⁵ בעוד שהמחלוקת בדבר מקור המילה "רכיל" נשארת בתיקו, הרי במחלוקת על המשמעות המילולית של הביטוי הארמי המקביל "אכל קורצא" - ידו של רש"י על העליונה. ברור בעליל, שיש להבין את המילה "אכל" כפשוטה (פעולת אכילה בפה), ולא כמובן "השמעת קול", כדעת רמב"ן ורשב"ם. כפי שהצביע "המגיה", המילה הארמית "אכלי אכלויי" וכו', המובאת על ידם, גזורה משורש כל"י, והאל"ף איננה שורשית, אלא תחילית של בניין אפעל (=הפעיל).⁶ בשעה שרש"י קלע לפשוטו של מקרא בביאור המרכיב "אכל", הוא לא הבין אל נכון את המרכיב השני "קורצא", וסבר בטעות שמדובר בקריצת עין. אולם כבר ראב"ע (על דניאל ג ח) ובעקבותיו המילונים התלמודיים עמדו על כך, כי הביטוי "אכל קורצא" - משמעו המילולי: אכל חתיכה, כלומר: המלשין והמוציא דיבה כביכול אוכל מגופו של קרבן הדיבה חתיכת בשר.⁷ בעוד לוי במילונו התלמודי מציין לביטוי זה מקבילה ערבית (*akala lahma* "אכל בשר" פלוני),⁸ מצביע סקולוף במילונו הארמי⁹ על המקבילה האכדית *karsī akālu*,¹⁰ שממנו נשאל הביטוי הארמי. על המקור האכדי עמדו גם המילונים BDB (עמ' 1111) ו-KBL (עמ' 1121, "קרץ"), המפנים להיקרויותיו של הביטוי בספר דניאל.¹¹

הביטוי *karsī akālu* (אכל קורצא)¹² היה דיי נפוץ באכדית, ושימש הן בלשון היומיום והן בלשון הספרות.¹³ אנו מוצאים את הביטוי *ākil karsī* (אוכל קורצא), בתרגום אכדי אשורי חדש של משלי שורופך השומריים. הביטוי מופיע לרוב במכתבים פרטיים מאשור ומבבל באלף הראשון לפה"ס. לדוגמה, במכתב אחד נאמר: "כה אמרת לאמור: 'דיבתי לפני אדוני הם מוציאים'. מהי הדיבה שמוציאים עליך" (מילולית: כה אמרת לאמור: 'אכלו את הקורצא שלי אל אדוני'. מהו הקורצא שלך שהם אכלו?). במזמור חכמה דו-לשוני (שומרי-אכדי) נזכר: "דובר כזבים, אוכל קורצא".¹⁴ השווה עוד הפתגם הדו-לשוני: "יימצא ריב (אף) בין עמיתים, והוצאת דיבה (מילולית: אכילת קורצא) בין כהנים-משוחים".¹⁵

אני מקווה, שבדברים אלה ישנה הבהרה חד משמעית של הביטוי 'אכל קורצא'.

⁴ ראה *Hebräisches und Aramäisches Lexikon zum Alten Testament*, כרך IV, עמ' 1153 ואילך.

⁵ ראה כבר מאנדלקרן, קונקורדנציה, ערך "רכיל"; פירוש דעת מקרא על תהלים טו ג ועוד.

⁶ ראה Jacob Levy, *Wörterbuch über die Talmudim und Midraschim*, כרך II, עמ' 333, ערך "II כלי". לפי לוי, "אכלי" משמעו: לעצור, להרתיע (משורש כל"א/כל"י).

⁷ בלשון ראב"ע: "המדבר בסתר רעה על אחד, כאילו אוכל בשרו". וראה פירוש דעת מקרא על דניאל ג ח. השווה את הביטוי האנגלי המקביל *backbiting* = "הלשנה".

⁸ עיין מילון לוי, כרך IV, עמ' 389, "קורצא, קרצא".

⁹ ראה Michael Sokoloff, *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic*, עמ' 507, "קרץ".

¹⁰ הקור"ף השמית הקדומה הופכת לכא"ף באכדית (ובמקרים נדירים גם בארמית-מצרית) על פי "חוק גירס". לחוק לשוני זה, ראה מאמרו החשוב של חיים כהן, "חוק היבדלות הנחציים באכדית (חוק גירס) ומקומו בלקסיקוגרפיה המקראית", אסופת זכרון לזשונה בהט, תשנ"ז, עמ' 29 ואילך.

¹¹ השווה דניאל ג ח: "ביה זמנא קריבו גוברין כשדאין ואכלו קרציהון די יהודיא" (=בו בזמן קרבו אנשים כשדים והלשינו על היהודים); וכן שם ו כה.

¹² יושם לב כי המילה "קורצא" באכדית באה לרוב בריבוי תמידי: *karsī* (=חתיכות).

¹³ השווה מילון שיקגו (CAD), כרך K, עמ' 222 ואילך, ערך *karsu* (מתורגם "calumny").

¹⁴ ראה Lambert, *Babylonian Wisdom Literature*, pp. 119:5f, עמ' 119, שו' 5-6. אגב, גם בביטוי השומרי המקביל (eme-sig gu₇-gu₇) מרכיב הפועל משמעו: אוכל.

¹⁵ פתגמים שומריים, אוסף 3, מס' 18.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע. הוא מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@listserv.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-l first-name last-name כאשר *first-name* ו-*last-name* הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.

פרופ' יעקב קליין
המחלקה ללשון העברית
והמחלקה לתנ"ך